

Ю. Коваленко, Н. Коржик, Ю. Литинська, М. Демиденко

МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ТА ЦИФРОВІ ПРАКТИКИ ДОКУМЕНТУВАННЯ ВІЙНИ В НОВИХ МЕДІА

Yu. Kovalenko, N. Korzhyk, Yu. Litynska, M. Demydenko

METHODOLOGICAL FOUNDATIONS AND DIGITAL PRACTICES OF DOCUMENTING WAR IN NEW MEDIA

У сучасному інформаційному середовищі, коли війна розгортається не лише у фізичному просторі, а й у медійному, виникає гостра потреба у формуванні наукових підходів до її документування, осмислення та архівування. Повномасштабне вторгнення Росії в Україну 2022 р. радикально змінило способи комунікації, фіксації подій і створення свідчень. Мільйони громадян стали очевидцями історії, а соціальні мережі — її головним репортером. У цьому контексті важливим стає питання наукового осмислення явища «війни участі» — ситуації, коли межа між глядачем і учасником зникає, а громадянська журналістика стає потужним інструментом колективної пам'яті та документального свідчення.

Мета дослідження — розробити методологічні засади та цифрові інструменти для систематичного документування війни в нових медіа, визначити етичні, технічні та культурні виклики цього процесу, а також створити основу для формування відкритого цифрового архіву свідчень, що мають як історичне, так і мистецьке значення. Дослідження виконується в межах українсько-латвійського наукового проєкту «Війна в об'єктиві нових медіа: методи документування та виклики постцифрової епохи», реалізованого в співпраці з Латвійською академією культури та її Інститутом культурологічних і мистецтвознавчих досліджень, профінансованого Латвійською Радою науки та Міністерством освіти і науки України.

У роботі використовується міждисциплінарний підхід, що інтегрує культурологію, медіазнавство, документалістику, архівознавство та цифрові гуманітарні науки (digital humanities). Методологічна основа дослідження поєднує візуальну етнографію, контент-аналіз, медіаархівування та цифрові гуманітарні практики. Такий міждисциплінарний підхід дозволяє одночасно працювати з художніми, журналістськими та аматорськими медіа, що утворюють спільний масив цифрової пам'яті війни.

Візуальна етнографія дає змогу простежити, як війна репрезентується очима безпосередніх учасників подій, як змінюється естетика зображення в умовах небезпеки та емоційного напруження. Контент-аналіз дає кількісну та якісну оцінку тем, мотивів, частоти появи певних образів, типів сюжетів і способів репрезентації. Цифрова гуманітаристика забезпечує технологічну підтримку процесу: інструменти для збору, маркування, очищення, верифікації та зберігання даних.

Важливою складовою методології є етичний вимір — відповідальність дослідника за зображення травматичного досвіду, дотримання приватності, згоди авторів і поваги до зображених осіб. Війна створює унікальні ситуації, коли документування може одночасно бути актом свідчення та актом зцілення, а дослідник перетворюється на посередника між боєм і пам'яттю.

Робота із цифровими джерелами передбачає використання низки спеціалізованих платформ і сервісів. Зокрема, застосовуються:

- Omeka — для створення структурованої колекції матеріалів і побудови відкритого цифрового архіву, що відповідає стандартам метаданих Dublin Core;
- OpenRefine — для очищення, уніфікації та нормалізації метаданих, що дозволяє усунути дублювання й помилки;
- Google Sheets / Excel — як базовий інструмент збору даних, де фіксуються автор, джерело, дата, формат, географія, ключові теми;
- Wayback Machine — для збереження вебматеріалів і соціальних сторінок у випадку їхнього видалення;
- Crowdsourcing-підхід — залучення студентів, волонтерів і громадських журналістів до процесу колекціонування та опису матеріалів.

Етапи роботи передбачають послідовність: від первинного збору медіадокументів і створення таблиць метаданих — до верифікації достовірності, очищення даних, а потім — експортування в публічний цифровий архів Omeka. У такий спосіб формується багатомірною колекція, яка із часом може стати основою національно-го репозитарію аудіовізуальної пам'яті війни.

Верифікація є ключовим елементом наукової достовірності. Вона ґрунтується на принципах OSINT-підходу — відкритій розвідки джерел: використання геолокації, аналіз метаданих, порівняння часових міток, зворотний пошук зображень, перевірка контексту через архіви соціальних мереж. Це дає змогу не лише підтвердити автентичність джерела, але й вибудувати хронологію подій, простежити ланцюжок поширення зображень і відео.

Паралельно з технічною перевіркою відбувається етична експертиза — визначення, чи може конкретний матеріал бути оприлюднений без шкоди для героїв, чи відповідає він принципам гуманності, непоширення травматичних кадрів і захисту особистої гідності.

Формування цифрового архіву передбачає міжінституційну співпрацю. Досвід Латвійської академії культури, Національного архіву Латвії та Музею окупації, з якими команда проекту мала робочі зустрічі, демонструє ефективні моделі збереження й репрезентації культурної пам'яті. Зокрема, латвійські колеги поділилися досвідом використання платформ Omeka та Dedoose для кодування, класифікації та презентації даних, що може бути адаптовано в українському контексті.

У майбутньому планується створення спільного українсько-латвійського цифрового репозитарію, який забезпечить інтеграцію матеріалів у міжнародні бази даних (зокрема, Europeana), а також використання їх у наукових і освітніх цілях.

Результатом дослідження стане цифровий архів воєнних свідчень, який об'єднає різні типи матеріалів — фото, відео, тексти, публікації в соціальних мережах, документальні інтерв'ю. На основі цього архіву будуть розроблені освітні курси та методичні рекомендації для студентів і журналістів щодо етичного документування війни, роботи з травматичним контентом і формування медіапам'яті.

Планується також публікація аналітичних досліджень і кейсів, що демонструють, як цифрові технології змінюють процес документування та як формується новий тип історичної правди — «правда в реальному часі».

Досвід українських і латвійських науковців підтверджує: документування війни в нових медіа — це не лише технічне завдання, а й складний гуманітарний процес, який потребує міждисциплінарного бачення, етичної чутливості та культурної відповідальності. В умовах постцифрової епохи, коли межа між приватним і публічним, фактом та фейком, свідком і учасником стирається, саме наукові ініціативи стають гарантом збереження автентичності пам'яті.

Проект «Війна в об'єктиві нових медіа» прагне створити не просто архів, а живий простір пам'яті, де кожен документ має свій контекст, людське обличчя та моральний вимір. Цей підхід поєднує науку, культуру й суспільну відповідальність, формуючи нову культуру документування війни — культуру довіри, пам'яті й гідності.

О. Савенко, Т. Савенко

ДЕЩО ПРО КОРЕКЦІЮ Й ЕФЕКТИВНЕ УДОСКОНАЛЕННЯ КОМУНІКАЦІЇ ЗІ ЗДОБУВАЧАМИ ВИЩОЇ ОСВІТИ В УМОВАХ ВОЄННОГО ЧАСУ

О. Savenko, T. Savenko

SOMETHING ABOUT CORRECTION AND EFFECTIVE IMPROVEMENT OF COMMUNICATION WITH HIGHER EDUCATION STUDENTS IN WARTIME CONDITIONS

Навчальний процес в українській вищій школі незмірно ускладнився під час ковідної пандемії — 2019, а особливо після агресивного нападу рашистської росії в лютому 2024 р. на Україну. З початком повномасштабної російської війни закономірною стала й необхідність зміни поглядів і підходів як до організації, так і до змістового наповнення самого освітнього процесу.

У рекомендаціях Державної служби якості освіти наголошується, що в період воєнного стану на очній, дистанційній чи змішаній формах навчання заняття не можуть надалі залишатися класичними. У цій кризовій для освітнянської системи ситуації особливо актуалізувалася потреба оволодіння викладачами вишів новими формами та методами своєї роботи зокрема, організації гнучкої діяльності закладу освіти загалом, налаштування ефективного і максимально можливого в умовах воєнного часу комфортного освітнього процесу як для студентів, так і для викладачів. Сьогодні заклад освіти передусім стає тим осередком, де суб'єкти навчання можуть отримати не тільки знання і майбутню професію, а й украй необхідну психологічну підтримку. Не випадково одним із чільних пріоритетів навчання в умовах війни МОН було визначено забезпечення комунікації зі здобувачами освіти.

У новітніх трендах викладацької майстерності комунікація та аудіювання розглядаються як динамічна багаторівнева психолінгвістична система перцептивно-розумової, інтелектуальної та мнемічної (себто спрямованої на запам'ятовування матеріалу, що є однією з найважливіших умов ефективності процесу навчання) практики.

Діяльність аудіювання передбачає наявність двох основних видів активності здобувача вищої освіти: 1) активності мислення, що виявляється в ставленні студента до змісту мовленнєвого повідомлення, яке подається, зацікавленості студентів в отриманні даного повідомлення та ступенем концентрації їхньої та викладацької уваги саме на це повідомлення; 2) активністю й обсягом наявного запасу знань